

do_soto_moto_srbija

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1. ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

0.1. Наслов фотографије
Народна библиотека Србије у Београду

0.2. Извор
Валентина Вуковић

0.3. Датум
/

Шифра у локалној бази података
EDC-RS-011-b-0002

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА

1.1. Назив објекта	3
Народна библиотека Србије	
1.2. Назив улице и број	5
Скерлићева 1	
1.3. Град	6
Београд	
1.4. Општина	7
Врачар	
1.5. Поштански број	8
11000	
1.6. Држава	9
Република Србија (изграђено у СФРЈ)	
1.7. Позиција у оквиру глобалног позиционог система	10
44°47'51.0"N, 20°28'02.5"E	
1.8. Класификација/типологија	11
EDC – образовање: библиотека	
1.9. Статус и датуми заштите	12
Народна библиотека Србије ужива правну заштиту. За споменик културе проглашена је 1987. године (Одлука „Сл. лист града Београда“ бр. 16/87).	

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА

2.1. Оригинални нацрт/намена	13
Зграда Народне библиотеке Србије је наменски грађен објекат за потребе централне националне библиотеке у Србији, најстарије установе културе у Србији. Основана је 1832. године као депозит књига, а до краја 19. века израсла је у националну библиотеку. Непроцењивом значају изградње наменске зграде за Народну библиотеку доприносила је и њена несрећна историја (само у Београду је више од десет пута мењала адресу и расипала свој фонд). Током шестоаприлског бомбардовања 1941. године, зграда на Косанчићевом венцу, где је Библиотека била смештена од 1920. године, изгорела је до темеља. Ова трагедија, у којој је уништено око петсто хиљада књига, часописа, старих рукописа, писама, карата, гравира, цртежа и слика, обезбедила је Библиотеци значење Националног симбола, што је утицало на смернице за израду пројекта будуће зграде, као и за њену локацију. Расписивању конкурса изградње савремене, наменске зграде Народне библиотеке претходио је обиман рад. Први програм за нову зграду Народне библиотеке јавности је изнео Душан Милачић, тадашњи управник Библиотеке, са архитектом Братиславом Стојановићем. Архитекта Мате Бајлон, професор Архитектонског факултета у Београду, након три године је сачинио елаборат у којем је анализирао садржај и функције будућег објекта. Поред тога, утврдио је капацитет учионица и магацина, као и подесност предвиђеног земљишта између Улица кнез Михаилове, 7. јула, Узун Миркове и Париске. Међутим, скице су показале да предвиђено земљиште у Кнез Михаиловој улици не би било довољно за	

смештај овакве зграде. После разматрања више предложених локација, одабран је терен на узвишеном и врло истакнутом месту, у источном углу раскрснице Булевара Франше Депереа и Улице кнеза Милоша.

Коначно решење о изградњи донето је 1954. године и то поводом прославе стопедесетогодишњице Првог српског устанка, чиме је потенциран историјски и национални значај изградње Народне библиотеке. Извршно веће Народне Републике Србије тада је одлучило да се библиотека подигне у спомен на овај устанак, који симболише борбу српског народа за очување националног идентитета.

Након завршетка конкурса и додељивања награда, за изградњу Библиотеке је одређена нова локација - плато код Карађорђевог парка - средишњи део и највиша тачка града, са изванредним перспективама и падинама према Карађорђевог парку и Скерлићевој улици.

Иво Куртовић, аутор победничког конкурсног пројекта, требало је да пројекат прилагоди новој локацији. Особеност амбијента су биле монументалне зидине започетог храма и мале цркве док плато није био урбанистички ближе дефинисан. Куртовић је у свом идејном пројекту битно изменио архитектуру зграде у односу на конкурсни пројекат.

Институт је урбанистичко-техничке услове добио 4. јануара 1965. године, а протокол регулације крајем априла исте године, што је довело до израде новог идејног пројекта. Накнадно добијени техничко-урбанистички услови и протокол регулације траса трансверзале знатно су се разликовали од раније добијених услова. Било је предвиђено да трансверзала повезује будућу главну Железничку станицу с Панчевачким мостом, а требало је да прође поред Библиотеке. На пример, удаљеност од Светосавског храма, која је раније износила 50m, сада је сведена на 25m, с битним одступањем од ранијег правца. Куртовић је из тог разлога морао да изврши значајне промене унутар основне концепције. Чедомир Миндеровић, тадашњи управник Народне библиотеке, радио је на прикупљању документације о организацији и начину рада значајних библиотека у Европи. Током лета 1965. године групе стручњака Народне библиотеке Србије у пратњи архитекте Иве Куртовића обишле су библиотеке у Риму, Паризу, Бону и Стокхолму.

2.2. Датуми: наруџбина/завршетак

14

Општи, јавни и анонимни конкурс, с правом учешћа свих стручњака, држављана ФНРЈ, расписан је почетком августа 1957. године, а рок за предају радова био је 1. март 1958. године. У програму конкурса је тражено да такмичари израде пројекат савремене библиотеке која би представљала високо достигнуће у функционалном и обликовном погледу. Пошто се зграда дизала у спомен Првом српском устанку, од пројектаната је тражено да маркантно обележе овај велики историјски догађај, као и да га допуне делима ликовне уметности за која је био расписан посебан конкурс.

Чланове жирија чинили су управници библиотека, архитекте и професори на Архитектонским факултета у тадашњој СФРЈ. Савет за културу НР Србије примио је 43 пројекта из Београда, Загреба, Љубљане, Скопља и Новог Сада. Жири је 9. априла одлучио да прва награда буде додељена архитектама Иви Куртовићу и Слободану Михаиловићу из Београда.

Дирекција за изградњу јавних објеката је 14. децембра 1964. године закључила са Институтом за архитектуру и урбанизам Србије уговор о изради инвестиционо-техничке документације за зграду Народне библиотеке. Рок за израду главног пројекта (пројекта за одобрење) био је 1. јун 1965. године, а за израду детаљног пројекта (пројекта за извођење) 1. фебруар 1966. године.

Институт је урбанистичко-техничке услове добио 4. јануара 1965. године, а протокол регулације тек крајем априла исте године, што је довело до израде новог идејног пројекта.

Коначно одобрење главног пројекта издато је 22. новембра 1966. године. Камен темељац нове зграде Народне библиотеке положен је 20. октобра 1966. године, а

Библиотека је за кориснике званично отворена 6. априла 1973. године.

- 2.3. Пројектанти архитектуре и други пројектанти** 15
Аутор архитектонског пројекта: архитекта Иво Куртовић
Аутор статичко-конструктивног пројекта: архитекта Ђорђе Злоковић
Аутор премера радова: техничар Надежда Мартиновић
Аутор описа радова с предрачуном: архитекта Богдан Стојков
Аутор пројекта хидроинсталација: архитекта Предраг Зрнић
Аутор пројекта термоинсталација: инжењер Милорад Урошевић
Аутор пројекта електроинсталација: инжењер Иван Матерни
Извођач радова: Грађевинско предузеће „Златибор“ из Ужица
- 2.4. Остале особе или догађаји везани за објекат** 16
Аутор конкурсног пројекта, поред Иве Куртовића, архитекта Слободан Михаиловић
Аутор скулптуре у везном делу Библиотеке: Лидија Мишић
- 2.5. Значајне измене са датумима** 17
Због неконтролисаног продора воде у магацине Библиотеке 2004. године, наредне године је у потпуности промењена хидроизолација у изолационим каналима, у кориту и на површини Библиотеке. Тада су промењене и мермерне плоче испод стубова на прилазима Библиотеци.
Током 2006/2007. године завршени су санација, чишћење и заштита бакарног крова. Потом је замењен центрифугални вентилатор у систему канала комора у магацинима и читаоницама НБС. У оквиру инвестиционог одржавања замењен је главни разводни орман за напајање електричном енергијом, као и санација, чишћење и заштита фасаде Библиотеке, њених камених, бетонских и металних површина.
Реконструкција ентеријера Библиотеке трајала је од 2007. до 2011. године. Овом приликом је ојачана армиранобетонска конструкција. Поново су пројектоване и осавремењене застарели системи машинске инсталације и електроинсталације јаке и слабе струје (рачунарске мреже), као и системи дојаве пожара, контроле приступа, видео надзора, телефонске инсталације и хидрантске мреже.
Цео кориснички простор је реновиран у складу с ауторском идејом реконструкције ентеријера.
- 2.6. Данашња намена:** 18
Данашња намена је остала иста – библиотека.
- 2.7. Постојеће стање:** 19
Грађевина је у целини, због редовног одржавања, у добром стању.

3 ОПИС

- 3.1. Општи опис** 20
Грађевина је функционално, структурално и ликовно подељена на два основна волумена: главни, наткривен четвороводним кровом, у коме су смештени складишта и читаонице, и други, у облику издуженог тракта, намењен администрацији и техничкој обради библиотечног материјала. Ова два основна волумена спојена су везним делом у коме су смештени санитарни чвор, гардероба и лифтови.
У сутерену главног дела објекта налази се складиште књижног фонда, а изнад су улазни хол, амфитеатар и гардероба. Преко степеништа, галерије и подеста, па поред атријума, замишљеног по угледу на јапански врт, стиже се у главну читаоницу. На спрату се налазе читаоница с периодиком и новинама, инфо-служба, служба пријема и издавања фондова, главни каталог, салон и тераса. У

групу посебних фондова спадају збирка отисака гравира и фотографија, музеолошко одељење и одељење географских карата и планова. На галеријама је предвиђено да буду простори за легате - завештања истакнутих личности из света науке и ликовног живота.

У сутерену подужног тракта, десно од улаза, налазе се пријемна одељења, одељења за рестаурацију и конзервацију, фотолабораторија, књиговезница, штампарија, магацини. Лево од улаза су, такође, пријемна одељења, радионице, простор за домара, радионице за одржавање зграде. Простор високог приземља је резервисан за управу. У њему су, поред антикварнице и књижаре, смештени још и хол, сала за конференције и канцеларије намењене управнику, његовом помоћнику, секретару, референту, рачуноводству, администрацији. На спрату се налази археографско одељење, дактило-биро, просторије намењене разговорима и обради каталога, радни матични каталог, техничка служба, као и просторије намењене издавачкој делатности, матичној служби, курсевима и семинарима. Радне просторије су снабдевене најсавременијом опремом. Смештајни фондови библиотеке су пројектовани за око 3 000 000 свезака, а предвиђена је и могућност проширења. Главни магацини су смештени у сутерен објекта, испод читаоница. Осим централног предвиђени су и допунски магацини за старе књиге, рукописе и гравуре, као и посебан трезор за обавезан примерак. Читаонице су, као трећа група просторија, смештене на првој етажи и галеријама. Централна читаоница се расипа у мање, бочне читаонице. Библиотеку чини жив, флексибилан, адаптиван простор. Читаонице и радне просторије смештене су на спрату, док су у приземљу мултифункционални простори, заједно са амфитеатром, који има 250 седишта, предвиђеним за одржавање разних манифестација (семинара, предавања, изложби, концерата). Испод главног степеништа је јапански врт.

Кров је складно пропорционисан. Да би избегао осећај пасивне једноличности, Куртовић је подужну страну кровне равни, као контрапунктом, покренуо низом од три набора. Овим је истовремено решио и проблем осветљења интерних простора. Оштре ивице крова аутор је ублажио интерполирајући узану раван која доприноси складном сучељавању архитектонских волумена.

Огроман кров, лајтмотив здања, који прекрива површине веома великих распона, побуђује бројне асоцијације. Широко препуштен кров над ниским, разливеним формама био је типичан за куће Преријске школе почетком 20. века, а јасне су асоцијације и на тада врло утицајну јапанску архитектуру која се враћала својој градитељској традицији, уз примену нових градитељских поступака у површинској обради сировог бетона на фасади. Терасаст раст зграде Библиотеке, као и начин на који је кров спуштен на венац, упућује на архитектуру Френка Лојда Рајта.

Ипак, кров, који великим надстрешницама и хармоничним редом органски прекрива тело објекта, најснажније призива стару архитектуру балканског поднебља. Традиционална балканска кућа, наглашене хоризонталности, најчешће има високо приземље са широким зидним површинама и један спрат. Оно што је Куртовић такође усвојио из традиционалног, медитеранског или балканског типа куће јесте чистота облика и правилан однос пластике еркера и стрехе према равним зидним платнима. Идентитет српске куће потцртавају пространи сеновити тремови, који се пружају уз бочне бродове. Овај мотив симболизује традиционалне вредности, дом и окупљање и често је коришћен у југословенској архитектури седамдесетих година, нарочито у оној споменичког карактера.

3.2. Конструкција

Конструктивни систем Библиотеке чини армиранобетонски скелет у пројектној мрежи димензија 7,8 метара x 6,6 метара. Примена тог материјала је омогућила спровођење рационалног поступка на ширем плану, од линеарних до просторних компонената свих врста. Централни волумен је решен у димензијама 83x46 метара без дилетације, јер би традиционалним решењима - применом зглоба и двојних стубова - неизбежно била деформисана идеја аутора. Због разноврсности

облика и функционалних потреба, зграда садржи готово све врсте армиранобетонских конструкција: плоче с ребрима, крстасте плоче, наборе, зидне носаче, греде, носаче великих распона.

3.3. Контекст

22

На Светосавском платоу, у непосредној близини парцеле одабране за Народну библиотеку, налазиле су се почетне структуре Храма светог Саве, подигнуте у периоду између 1935. и 1941. године. Изградњу Храма је прекинула окупација, током које је храм служио као гаража. За послератну власт, партијско-атеистички естаблишмент, храм је био подсетник на хришћанску Србију због чега нису били заинтересовани за његову изградњу. Конкурси за Славију (1951, 1968. и 1977. године) такође су подржавали ту идеологију јер се својим програмом ни урбанистички ни саобраћајно нису дотицали врачарског платоа.

Недефинисана судбина започетог Храма деценијама је одржавала *status quo* платоа и околног подручја и ометала доношење оптималног решења за Славију. Након шестоаприлске трагедије 1941. године, Библиотека се, уместо системски елиминисаног Храма, уздигла у ранг националног симбола, што је додатно определило Куртовићев стил. Изградња храма је настављена 1987. године под протомајстором Пешићем, а тек када је у небо сукнула купола Храма, било је јасно да је Народна библиотека ушла у његов широки периметар. И поред незадовољства због урбанистичке поставке Библиотеке, стручна јавност се слаже у високом вредновању овог дела.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1. Техничка вредност

23

Функционални склоп Националне библиотеке задовољава основне принципе савремено организоване библиотеке: јасну подељеност основних група и ефикасно стицање књиге до корисника. Смештање главних магацина у сутерен објекта, испод читаоница, омогућено је захваљујући примени текућих трака, пнеуматских дизалица, специјалних лифтова с касетама и других уређаја за вертикални саобраћај, за брзо и ефикасно достављање књига.

Простор је флексибилан, архитектура се мења и прилагођава. Наглашен је осећај компактности и целине, али и ширине. Кроз кровне лантерне и бочне прозоре допире обиље светлости.

4.2. Друштвена вредност

24

Изградња Народне библиотеке Србије је од изузетног значаја за српско друштво јер је, након више од једног века, библиотички фонд који је чуван, али често и расипан у ратним околностима, коначно добио своју грађевину.

У конципирању грађевине, одређивању локације, карактера и капацитета одређених просторија, консултовани су најзначајнији стручњаци из области библиотекарства, као и из архитектуре.

Зграда Народне библиотеке Србије представља једну од првих наменски пројектованих и уједно најуспелијих архитектонских остварења библиотека у бившој СФРЈ. Значајна је као оквир укупном српском књижевном фонду, али и као оквир за бројне догађаје од изузетне важности за културу.

У светлу југословенске идеологије, архитектура Народне библиотеке може се посматрати као репрезент система вредности прокламованог у Југославији - као потврда и подстрек утемељењу југословенске нације. Тако се евоцирање балканске куће и њених вредности може тумачити као представљање аутентичних југословенских локализама.

4.3. Културна и естетска вредност

25

Народна библиотека Србије, призивајући у сећање традиционалне куће, показује изузетну једноставност. Мирних је и уравнотежених зидних маса, наглашене

горизонталности, а уједначен ритам отвора последица је логичног распореда и конструкције.

Аутор је импозантан унутрашњи простор и његове токове оплеменио са неколико основних захвата. Ослободио је и повукао садржаје приземља у односу на спратну масу, свесно тежећи елеганцији и лакоћи, анулирајући схематску поделу спратних хоризонтала и сводећи организам објекта на примарну масу, ношену витким стубовима приземља и снажни, експресивни кровни покривач са упечатљивом надстрешницом. Импресија ношења, смирености и уздржаног достојанства подвучена је пластиком ободних вертикалних носећих елемената у бруто-бетону и јасним и једноставно пропорционисаним застакљеним површинама. Са овим елементима и варијацијама по ободу кубуса постигнута је фина мера уздржане покретљивости и динамичне равнотеже.

4.4 Историјска вредност

26

Изградња Народне библиотеке Србије била је дуго очекивана и најављивана. Бранка Оташевић у тексту посвећеном Библиотеци 1966. године – „Тренутак ишчекиван 135 година“ - у *Политици* говори о значају њене изградње, а након отварања 1973. године назива њену изградњу „великим празником културе“.

Иван Антић, Куртовићев колега и савременик, оцењујући зграду Народне библиотеке, изјавио је да је: „Зграда могла бити подигнута само у Београду“, оцењујући Куртовићеву способност да своју архитектуру добро уклопи у постојећи амбијент као „врхунски сензибилитет“. Архитекта Милан Раонић је констатовао да је: „Куртовић по својим визијама простора који се прожима и тече био испред свог времена“. За зграду Народне библиотеке Србије Куртовић је постхумно добио Октобарску награду 1973. године.

4.5. Генерална оцена

27

Зграда Народне библиотеке Србије је од изузетног значаја за српску историју, архитектуру и културу. Архитектура Народне библиотеке повезује на једном месту, у једној новој синтези, неколико хиљада година историје архитектуре и историје једног народа. Куртовић је пројектовао грађевину која је требало да досегне трајне и универзалне идеје и вредности, које би значиле много више од непосредне функције за коју је подигнута. Попут многих канонских, значајних дела, Библиотека се ослања на контрасте елемената и целина, идеја и ставова, на дијалектичку међуигру, преплитање општег и регионалног, традиционалног и авангардног, јавног и приватног, свечаног и обичног.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце:

28

1. Елаборат Народне библиотеке Србије, ИАБ, СГБ, 76-1-66

Чланци у часописима:

1. Милачић, Д.: *Будућа зграда Народне библиотеке у Београду 1-4*. Библиотекар 1, Београд, 1950.
2. Бајлон, М.: *Студијски елаборат за секретаријат за просвету и културу града Београда*. Београд, 1953.
3. Бајлон, М.: *Спомен-зграда Народне Библиотеке у Београду*. Библиотекар 2, Београд, 1958, 103-111.
4. Оташевић, Б.: *Тренутак ишчекиван 135 година*. *Политика*, Београд, 21.10.1966, 11.
5. Оташевић, Б.: *Велики празник културе*. *Политика*, Београд, 7.4.1973, 13.
6. Petrović, Z. B.: *Život i delo Ive Kurtovića (1910-1972)*. *Arhitektura Urbanizam* br. 73, Beograd, 1973, str. 8-18.
7. Šegvić, A.: *Iva Kurtović*. *ЋИР 239*, Zagreb, 1973, 13.
8. Брдар, В.: *Београдски опус архитекте Иве Куртовића*. *Наслеђе X*, Београд,

2009,

9. Milenković, A.: *Urbane kontraverze Beograda*, DaNS br. 45, Novi Sad, mart 2004, 64-65;
10. Brdar, V.: *Uticao tradicionalnog stvaralastva na arhitekturu Ive Kurtovića*. DaNS br. 69, Novi Sad, jun 2010, str. 61-64.

Књиге:

1. Народна Библиотека. *Монографија изградње*. Београд: Народна библиотека, 1973.
2. Иво Куртовић у: *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века* (ур. З. Маневић). Грађевинска књига, Београд, 1999, 108-109.
3. В. Брдар, *Иво Куртовић*. Завод за заштиту споменика културе Београда, Београд, 2011.

ТВ емисије:

1. Д. Милашиновић Марић, *Смисао ширког потеза*, ТВ емисија, РТС 2, април 2004.

5.2. Визуелни материјал у прилогу:	29
Породична заоставштина Новије фотографије: Народна библиотека Србије Валентина Вуковић	
5.3. Подносилац извештаја/датум:	30
Валентина Вуковић, децембар 2015.	